

ACADÉMIE D'ATHÈNES

ANNUAIRE DU CENTRE DE RECHERCHES  
DU FOLKLORE HELLÉNIQUE

(EX ARCHIVES DE FOLKLORE)

DIRECTEUR : PROF. DR GEORGIOS SPYRIDAKIS

TOM. XVIII-XIX (1965-66)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ATHÈNES 1967



ΑΘΗΝΩΝ

Adresse:

Centre de Recherches du Folklore Hellénique,  
rue Anagnostopoulou 14  
Athènes, 136. Grèce.

## ΠΕΡΙ ΤΑ ΔΗΜΩΔΗ ΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΟΥΚΑ

(ΝΕΑ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΕΚ ΝΑΞΟΥ) \*

Υ Π Ο

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Αἱ γνώσεις ἡμῶν σήμερον περὶ τῶν διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως περι-  
σωθέντων εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἐπικῶν τραγουδιῶν ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων  
ἔχουν ἐπαυξηθῇ σημαντικῶς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱστορικὴν τούτων ἀρχήν, τοὺς  
ἥρωας ἢ τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὡς περιεχόμενον, τὴν σχέσιν τῶν ἐν λόγῳ  
τραγουδιῶν πρὸς τὸ ἐκ τῆς λαϊκῆς παραδόσεως ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου  
καὶ ἄλλα ζητήματα. Ἡ συστηματικὴ ὁμῶς περισυναγωγή τῶν ᾠμάτων τούτων ἐκ  
τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ, ἢ ἐξέτασις αὐτῶν ὡς πρὸς τὰ θεματικά των στοιχεῖα καὶ  
ἢ ἐκδοσίς εἰς σῶμα (corpus) ἀποτελεῖ ἔργον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀκόμῃ ἐκτελεσθῇ.

Οἱ μελετηταὶ μέχρι τοῦδε τῶν ἀκριτικῶν ᾠμάτων ἐπεξήτησαν νὰ ταυτίσουν  
πολλοὺς ἥρωας αὐτῶν πρὸς γνωστὰ ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρονογραφῶν καὶ ἄλλων  
πηγῶν ἱστορικὰ πρόσωπα τῶν μέσων χρόνων. Οὕτω περὶ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ υἱοῦ  
τοῦ Ἀνδρόνικου ὑπεστήριξεν ὁ H. Grégoire ὅτι τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸν στρατηγὸν  
Ἀνδρόνικον Δούκα ἐπὶ αὐτοκράτορος Λέοντος Στ', εἰδικῶς δὲ εἰς τὰ γεγονότα  
μετὰ τὸ 906, ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος, περιπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειάν του αὐτοκράτορος  
ἐνεκα συκοφαντιῶν κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Σαμωνᾶ, παρακοιμωμένου τοῦ βασιλέως,  
κατέφυγε μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ καλῖφου τῆς Βαγδάτης, ὅπου  
τελικῶς, πιεσθεὶς, ἠσπᾶσθη τὸν μωαμεθανισμόν. Ὁ υἱὸς του ὁμῶς Κωνσταντῖνος,  
δραπετεύσας ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς  
μετὰ τιμῶν ὑπὸ τοῦ Λέοντος Στ', ἀργότερον δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τοῦ  
ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου εὗρίσκετο κατέχων τὸ ἀξίωμα τοῦ δομεστικοῦ τῶν σχο-  
λῶν τῆς Ἀνατολῆς.

\* Ἀνεκοινώθη εἰς τὸ XIII Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον εἰς Ὁξφόρδην (5-11  
Σεπτεμ. 1966).

Τὸν Κωνσταντῖνον τοῦτον, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἦτο δημοφιλὴς εἰς τὸν λαὸν καὶ τὸν ὁποῖον ἐξετίμων οἱ τὰ πρῶτα φέροντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, «ὡς ἀνδρεῖον καὶ νουνεχῇ καὶ καλῶς δυνάμενον τὴν βασιλείαν κυβερνᾶν» (Οἱ συνεχ. τὸν Θεοφ., σελ. 381, στ. 16-17. Βόνν.), προσεκάλεσαν οὗτοι μεθ' ὧν καὶ ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικός, νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, οὕτω δὲ ἀντικαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν ὑπὸ ἐπιτροπείαν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ Λέοντος Στ', Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον.

Ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ προηγουμένως ἦτο γνωστόν, ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον καὶ τὴν στέψιν του ὡς αὐτοκράτορος, ἔσπευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν στρατεύματος, εἰσῆλθε δὲ διὰ νυκτὸς ἐντὸς τῆς πόλεως.

Τὴν πρωΐαν, ἐνῶ ἐπευφημεῖτο οὗτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς βασιλεὺς καὶ ἐβράδιζε πρὸς τὰ ἀνάκτορα, συγκρουσθεὶς μετὰ τῆς ἐκεῖ φρουρᾶς, κατέπεσεν ἐξ ὀλισθήματος τοῦ ἵππου του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐφορέθη ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων.

Τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου Δούκα ἐπηκολούθησεν ἀνηλεὲς καταδίκῃς καὶ σφαγῇ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τῶν ὁπαδῶν του. Σημειώονμεν εἰδικῶς ὅτι τὴν γυναῖκα του, ἀφ' οὗ τὴν ἀπέκτισαν, τὴν ἀπέστειλαν εἰς τὸν οἶκον τῆς εἰς Παφλαγονίαν, ὡς καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Στεφάνου, ἀφ' οὗ προηγουμένως τὸν ἠκούσισαν<sup>1</sup>.

Ἡ ἐπιζήτησις ὑπὸ τοῦ Κωνσταντῖνου Δούκα τῆς καταλήψεως τοῦ θρόνου φαίνεται, ἐξ ὧσων ἀναφέρονται περὶ αὐτοῦ εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγάς, ὅτι ἐστηρίζετο εἰς εὐρεΐαν λαϊκὴν βάσιν. Δηλαδή ὑπῆρχε φήμη, διαδεδομένη εἰς τὸν λαὸν περὶ αὐτοῦ, ὡς μέλλοντος βασιλέως, ἡ ὁποία μάλιστα ἐβασίλειτο ἐπὶ σχετικῶν προφητειῶν καὶ οἰωνῶν. Ταύτην δὲ ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὁ Λέων Στ', εἶπεν ἀπειλητικῶς εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, ὅτε τὸν ὑπεδέχθη ἐπανελθόντα ἐκ Βαγδάτης: «μὴ πεπλάνησο καθ' ἑαυτὸν τῷ παρὰ πολλοῖς εἶναι ᾑδόμενον Κωνσταντῖνον βασιλεύσοντα Ρωμαίων· ὁμνυμί σοι εἰς τὴν παντέφορον δίκην καὶ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰκόνα ὅτι οὔτε ἔστι σὸν τὸ βασίλειον διὰ τὸ κατονομασθῆναί σε Κωνσταντῖνον, ἀλλὰ τῷ φιλιᾶτῳ μου νῖῳ θεόθεν διὰ προγόνων δεδωρηται, καθὼς καὶ παρὰ πολλῶν ἁγίων ἀνδρῶν πεπληροφόρημαι· εἰ γὰρ πειραθείης τοῦτον διαχειρίσασθαι, τῇ πύλῃ ταύτῃ ἢ κεφαλῇ σου σώματος ἐκτὸς εἰσελεύσεται.» (Οἱ συνεχ. τὸν Θεοφ., σελ. 373, στ. 16-23. Βόνν).

<sup>1</sup> τὴν τοῦ Δουκὸς οὖν γυναῖκα ἀποκείραντες εἰς τὸν ἐν Παφλαγονίᾳ οἶκον αὐτῆς ἐξαπέστειλαν, εὐνουχίσαντες καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Στέφανον». (Οἱ συνεχ. τὸν Θεοφ., σελ. 385, στ. 2-4 (Βόνν.). Βλ. καὶ Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν, σελ. 877 στ. 9-11 (Βόνν.) (κεφ. 5).



Χαρακτηριστικὸν δ' ἔτι περὶ τοῦ πόσον ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἦτο ἀγαπητὸς καὶ πόσῃν φήμῃν εἶχεν ὡς ἥρως εἶναι ὅτι ὁ θάνατός του δὲν ἐγένετο πιστευτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Οὕτω μόνον ἐξηγεῖται τὸ γεγονὸς ὅτι μετὰ τὸν φόνον του, ὀλίγα ἔτι ἀργότερον, τυχοδιώκτης τις ἐκ Μακεδονίας, ὀνόματι Βασίλειος, ἐμφανισθεὶς ὡς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα, προσεῖλκυσε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἐκίνησε μεγάλην ἀνταρσίαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπὶ τῆς συμβασιλείας τοῦ Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ<sup>1</sup>.

Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐμφαίνει ὅτι εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, τὴν Παφλαγονίαν, θὰ εἶχον δημιουργηθῇ κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τοῦ 10ου αἰῶνος (913-920), ἦτοι ἀμέσως μετὰ τὸν τραγικὸν θάνατόν του, μυθικαὶ διηγήσεις περὶ τὸ πρόσωπόν του, ἀσφαλῶς θὰ ἤδοντο ἔτι καὶ εἰς δημώδη ἔσματα τὰ κατορθώματά του, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τὸ δραματικὸν ἐπεισόδιον τῆς ἀνταρσίας καὶ ἐπιδιώξεώς του νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον. Οὕτως, ἀντιστοίχως πρὸς τὰς διηγήσεις ταύτας τοῦ λαοῦ περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς του Ἀνδρονίκου, θὰ ὑπῆρχον εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐπικά ἔσματα περὶ τούτων ἥρως τούτους. Εἰς τὸν κύκλον τῶν τραγουδιῶν τούτων ἔχει ὑποστηρηθῇ ἡ ἀπόψις ἀνήκει ἐκ τῶν σωζομένων διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, ὡς καλοῦνται σήμερον τὰ ἑσπικά τραγουδιὰ ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, πλην τοῦ μνημονευθέντος ἡδὲ ἔσματος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ τὸ τραγῆδιον τοῦ Πορφύρου ἢ Προσφύρου κ.ά.

Μὲ τὴν παροῦσαν μελέτην προσθέτομεν ἐν ἀκόμῃ δημῶδες ἔσμα ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, τὸ ὁποῖον πιστεύομεν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν ἐπικὸν τοῦτον κύκλον τῶν Δουκῶν, εἶναι δὲ τοῦτο γνωστὸν ἐκ μιᾶς μόνον καταγραφῆς, προερχομένης ἐξ Ἀπειράνθου τῆς Νάξου. Τὸ τραγῆδιον τοῦτο, καταγραφὴν ἔνταῦθα τῷ 1937 ἐκ γραφαῖς 87 ἐτῶν, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1958 ὑπὸ τοῦ συλλογέως Νικ. Β. Σφυρόερα<sup>2</sup>, τὸ δεύτερον δὲ τῷ 1962<sup>3</sup>, ὑπὸ τὸν τίτλον: «ὁ Κωνσταντῆς καὶ ὁ βασιλιάς».

Συμφώνως πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔσματος, ὁ βασιλεὺς ἐξηλθεν εἰς κυνήγιον, συνοδευόμενος ὑπὸ ἐξήκοντα πέντε ἀρχόντων, ὀγδοήκοντα παλληκαριῶν, πρὸς δὲ καὶ ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Πεπάνου καὶ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Ὅλιγον πρὸ τῆς

<sup>1</sup> «Βασίλειος δὲ τις Μακεδὼν, πλάνος, Κωνσταντῖνον Δοῦκα ἑαυτὸν ἐπισημίσας, πολλοὺς μεθ' ἑαυτοῦ συνεπήγετο. Οὗτος οὐσχεθεὶς ὑπὸ Ἐλεφαντίνου τουρμαρχοῦ, ἐκ τοῦ Ὀφικίου ὄντος, ἤχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει..... πλανῶν αὐθις τῶν ἀγρυπνεύόντων πολλοὺς ὡς εἶη αὐτὸς Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Δουκὸς· οὗς καὶ συνεφελκόμενος μεγάλην κατὰ Ρωμανοῦ ἀνταρσίαν κινεῖ...» (Οἱ συνεχ. τὸν Θεοφ., σελ. 421, στ. 7-16, Βόνν.).

<sup>2</sup> Βλ. εἰς περ. Κυκλαδικά, τόμ. Β' (1957-58), τεύχ. 7, σ. 81.

<sup>3</sup> Βλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου. Τὰ ἀκριτικὰ ἔσματα ἐν Νάξῳ, Ἑπετ. Ἑταιρ. Κυκλαδ. Μελετῶν, τόμ. Β' (1962), σελ. 687-688.

δύσεως τοῦ ἡλίου, ὁ βασιλεὺς, συναντήσας λέοντα, προτρέπει τὸν Κωνσταντῖνον νὰ καταδιώξῃ τὸ θηρίον· οὗτος ὁμως ἀρνεῖται, δικαιολογούμενος εἰς τὸν βασιλέα ὅτι θὰ φονευθῇ ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς ὀρκίζεται ἀμέσως ὅτι δὲν σκέπτεται κακὸν ἐναντίον του, οὕτω δὲ ὁ Κωνσταντῖνος πεισθεὶς ἐπῆλθε κατὰ τοῦ λέοντος, ἐπάλαισε μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐφόνευσεν.

Οἱ παριστάμενοι ἄρχοντες, φθονήσαντες τὸν Κωνσταντῖνον διὰ τὸ κατόρθωμά του, ὑπέβαλον εἰς τὸν βασιλέα τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος κάποτε μέλλει νὰ καταλάβῃ τὴν βασιλείαν.

«Θωρεῖς, ἀφέντη βασιλιά, εὐτὸ τὸν Κωνσταντῖνο,  
καμμιὰ βολὰ κ' ἔναν καιρὸ μέλλει νὰ βασιλέψῃ».

Ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος, ὡς φέρεται εἰς τὸ ἄσμα, ὑπωπτεύετο τὸν Κωνσταντῖνον, διέταξε ἀμέσως νὰ τὸν συλλάβουν καὶ τὸν ἐγκλείσουν εἰς σιδηρόκλειστον πύργον. Ὁ πατὴρ του, γευματίζων εἰς Βαβυλῶνα, παρετήρησεν ὅτι τὸ κρασί εἰς τὸ ποτήρι του ἦτο θολόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο θεμάτισεν ὡς σημεῖον ὅτι εἶχε φυλακισθῇ ὁ υἱός του.

Ἰππεύει ἀμέσως τὸν ἵππον του καὶ ἔρχεται δρομαίως εἰς τὸν πύργον, ὅπου οὗτος εἶχεν ἐγκαλεισθῇ. Τὸν ἐλευθερώνει καὶ ἐν συνεχείᾳ, παρουσιάζει εἰς τὸν βασιλέα, ἐκτοξεύει κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλοῦσας βαρεῖαν ἀπειλήν, ἐὰν τυχὸν ἤθελεν εἶχε πάθει κακόν τι ὁ υἱός του.

Ὁ βασιλιάς ἐθέλησε νὰ παῇ στὴ κυνὴ  
μ' ἐξηνταπέντε δυ' ἄρχοντες, μ' ὀγδόντα παλληκάρια,  
μὲ τοῦ Πεπάνου<sup>1</sup> τὰ παιδιὰ καὶ μὲ τὸν Κωνσταντῖνο.

Ὁλημερῆς ὑρίζουσι, κυνὴ δὲν εὗρηκα

ὅ κ' ἐκεῖ στὰ ν-ἡλιοέρματα, δυ' ὄρες ἰὰ νὰ βραδυάξῃ,  
ἀκοῦν ἰονιάρη κ' ἤρχονται, λιονιάρη κατεβαίνει  
κ' ἤλαμπεν ἡ μουντούνα ντου σὰ νιὸ λαμπρὸ φεγγάρι  
κι ἀπίσω ἡ νορίτσα ντου σαράντα κόμποι κάνει  
κι ὁ κάθε κόμπος ν-ἡγραφε: «Σαράντα δὲ φοβάται»<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Βλ. περὶ τῆς λέξεως ὡς ἐπιθέτου πέπανος ἢ πεπανός: Α.Α. Πετροπούλου, «Γλῶτται» δημοτικῶν τραγουδιῶν, Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σελ. 342-344.

<sup>2</sup> Οἱ στίχοι 8-9, ἀποτελοῦντες ἐμφανῶς μεταγενεστέραν προσθήκην εἰς τὸ ἄσμα, νομίζω ὅτι συνετέθησαν κατ' ἐπίδρασιν τοῦ εἰς τὸ παραμῦθι τοῦ τεμπέλη καὶ τῶν δράκων (ΑαTh. 1640) θεματικοῦ στοιχείου: ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς σπάθης τοῦ σπανοῦ (ἢ ραφτακιοῦ, μπαλωματῆ



- 10 Πρὸς τὴ μεριά τοῦ Κωνσταντῆ χλιμιντηρᾶ<sup>1</sup> καὶ πάει.  
 — «Μόλα, Κώστα, τὸ μαῦρο σου, πρὸς τὸ λιοντάρι σῦρε».  
 — Δὲ μπά,<sup>2</sup> ἀφέντη βασιλιά, ἵατὶ θὰ μὲ χαλάσης»<sup>3</sup>.  
 — «Μὰ τ' αἴιο γκόρφι<sup>4</sup> ποὺ βαστῶ, μὰ τὸ χαϊμαλί μου,  
 μὰ τὴν Κωνσταντινόπολι, Κώστα μου, μὴ φοβάσαι».
- 15 Μὲ τέσσερα τὸ ζούλησε<sup>5</sup>, μὲ πέντ' ἐσκοτώσέ ντο.  
 Κι ὅς' ἄρχοντες τὸν εἶδασι ν-ἐντιζηλέψασί ντου.  
 — «Θωρεῖς, ἀφέντη βασιλιά, εὐτὸν τὸν Κωσταντῖνο;  
 καμμιὰ βολὰ κ' ἔναν καιρὸ μέλλει νὰ βασιλέψη».  
 — «Ἀγάλι' ἀγάλια πκιάστε το κι ἀγάλια δέσετέ το
- 20 κι ἀγάλι' ἀμέτε<sup>6</sup>, βάριτε το σὲ πύργο σιδερένιο,  
 σὲ πύργο ὅλο σίδερα, βολυμοσκεπασμένο»<sup>7</sup>.  
 — Καὶ μιὰ Λαμπρή, μιὰν Κυριακή, μιὰν ὁμορφη ν-ἡμέρα  
 ἀγάλι' ἀγάλια πκιάνουν ντο κι ἀγάλια δένουσί ντο  
 κι ἀγάλια πάν' καὶ βάνου ντο σὲ πύργο σιδερένιο
- 25 σὲ πύργο ὅλο σίδερα, βολυμοσκεπασμένο.  
 Κι ἀφέντης του προσεγγόνισα<sup>8</sup> κατὰ τὴν Βαβυλῶνα  
 καὶ τὸ κρασί ν-όπού πνε πὺλν θοῶ τὸ φάνη:  
 — «Σήμερον τὸ φαρκόνι<sup>9</sup> μου, σήμερον τὸν υἱόν μου  
 σὲ βρόχια τὸν ἐβάλασι, σὲ σίδερα μεγάλα,
- 30 σὲ βρόχια<sup>10</sup> καὶ σὲ σίδερα, σὲ φυλακὲς μεγάλες.  
 Τὸ μαῦρο ντο ὀνάτισε<sup>11</sup>, πηδᾷ, καβαλλικεύγει.  
 Δώνει βεργιὰ τοῦ μαύρου ντου κι ἀμπρὸς στὸν πύργο βγαίνει.  
 Δώνει τοῦ πύργου μιὰ γκλωτσά<sup>12</sup> καὶ πάει μέσα κι ὅξω.  
 Κι ἀ' τὸ χεράκι τὸν ἀρπᾷ<sup>13</sup>, στοῦ βασιλιᾶ προφταίνει.
- 35 — Θωρεῖς τονε, βρὲ βασιλιά, εὐτὸ ντὸν Κωσταντῖνο;

κ.ἀ.) ἢ ἀπειλὴ ὅτι μὲ ἓνα κτύπημα δύναται οὗτος νὰ φονεύσῃ σαράντα δράκους. Βλ. παραλλ. εἰς *J. Pto*, *Contes populaires grecs*, Copenhagen 1879, σ. 34. Βλ. ἄλλην βιβλιογραφίαν εἰς περ. Λαογραφ., τόμ. 17 (1957), σελ. 169-173 (σημειώσεις ὑπὸ Γ. Ἀ. Μέργα).

<sup>1</sup> χλιμιντηρᾶ.

<sup>2</sup> δὲν πάω. <sup>3</sup> θὰ μὲ φονεύσῃς. <sup>4</sup> ἐγκόλπιον, δηλ. περιάπτον.

<sup>5</sup> μὲ τέσσαρα κτυπήματα τὸ συνέθλιψε.

<sup>6</sup> μετὰ προσοχῆς πηγαίνετε, δηλ. ἐπιχειρήσατε.

<sup>7</sup> ἐστεγασμένον διὰ μολύβδου. <sup>8</sup> ἐγευματίζε. <sup>9</sup> φαλκόνι, γεράκι.

<sup>10</sup> βρόχος, θηλειά. <sup>11</sup> τὸν ἵππον του ἐγονάτισε. <sup>12</sup> λάκτισμα,

<sup>13</sup> ἀπὸ τὴν χεῖρα τὴν ἀρπάζει.

*Ἦθε<sup>1</sup> τοῦ κάμης τίοτα, ἦθε ντόνε χαλάσης,  
ἐσὲ καὶ τῇ βασιλίσσα ἦθελε νὰ βορθίσω<sup>2</sup>  
καὶ τὴν Κωνσταντινόπολι ὀουρούνια νὰ ἔμώσω<sup>3</sup>.*

Τὸ ἔσμα τοῦτο, καίτοι περιέχει στοιχεῖα συνθέσεως ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ εἰς τὰ ἔσματα: τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ Πορφύρη καὶ τῶν ἑννέα υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐξοντωθέντων ὑπὸ τοῦ Συγροπούλου<sup>4</sup>, ἀποτελεῖ σύνθεσιν αὐτοτελῆ. Παρατηρεῖται εἰς αὐτὸ ἐμφανὲς τὸ πνεῦμα ἀνταρσίας τοῦ ἥρωος κατὰ τοῦ βασιλέως, ὡς καὶ εἰς τὸ τραγοῦδι τοῦ Πορφύρη· ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἔχει εἰς αὐτὸ ἰδιαίτεραν σημασίαν εἶναι ἡ καταγγελία πρὸς τὸν βασιλέα ὑπὸ τῶν ἀρχόντων (στ. 17-18), ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος μέλλει κάποτε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο πιστεύομεν ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς ἀρχετύπου μορφῆς τοῦ ἔσματος, διότι ἀποτελεῖ ὀργανικὸν μέρος αὐτοῦ, θὰ παρελήφθη δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου συνθέτου του ἐκ σχετικῶν λαϊκῶν διηγήσεων περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, ὡς μέλλοντος βασιλέως. Ὁ θρῦλος οὗτος θὰ ὑπῆρχε τότε εὐρέως διαδεδομένος, ἀφοῦ ἐγνώριζε περὶ τούτου, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λεὼν ΣΤ', ὅστις, ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα ἐπὶ τούτου, ἐπὶ τῶν πολλοῖς εἶναι ἀδόμενον Κωνσταντῖνον βασιλεύοντα Ρωμῶν<sup>5</sup>, παρετήρησεν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ χρησιμὸς δὲν ὑπονοεῖ αὐτόν, δηλ. τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, ἀλλ' ἄλλον Κωνσταντῖνον, τὸν υἱόν του.

Ἔχομεν οὕτως εἰς τὸ ἐξεταζόμενον ἔσμα ἓν νέον κείμενον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται περισσότερον πλησίον πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται.

Ὁ Στίλπων Κυριακίδης τῷ 1933 ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι αἱ εἰς τὸ σχόλιον τοῦ Ἀρέθα, ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, ἀναφερόμεναι ᾠδαὶ (ἔσματα), αἱ ὁποῖαι εἶχον ὡς ὑπόθεσιν «πάθη ἐνδόξων ἀνδρῶν» καὶ ἦδοντο ὑπὸ Παφλαγόνων αἰοιδῶν, θὰ ἀνεφέροντο εἰς τὰ κατορθώματα ὡς καὶ τὰ γεγονότα τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς τραγικὰς τύχας τῶν ἡρώων τούτων, δηλ. τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ Κωνσταντίνου τῶν Δουκῶν<sup>6</sup>, οἱ ὁποῖοι, σημειωθῆτω, ἦσαν σύγχρονοί του<sup>6</sup>.

Ἡ πιθανωτάτη ὑπόθεσις αὕτη τοῦ Στίλπ. Κυριακίδου, ἡ ὁποία δὲν φαίνεται νὰ ἔτυχεν ἔκτοτε τῆς δεούσης προσοχῆς ὑπὸ τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὰ ἀκριτικὰ

<sup>1</sup> ἐὰν ἦθελε. <sup>2</sup> θὰ ἔρριπτον εἰς βόθρον.

<sup>3</sup> γουρούνια, χοίρους, νὰ πληρώσω.

<sup>4</sup> Ἐπὶ παραδ. βλ. εἰς τὸν στίχ. 28 ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ εἰς ἔσμα μὲ τὸ Συγρόπουλον ἐν Δελ. Ἰστ. Ἐθν. Ἐταιρ. Α' (1883) σελ. 718 ἀρ. 2.

<sup>5</sup> Βλ. ἐν τῷ περιοδ. Λαογραφία, τόμ. 10 (1929/30), σελ. 640-641.

<sup>6</sup> Τὸ σχόλιον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀρέθα κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ δεκάτου αἰῶνος.

τραγούδια, ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἐν λόγῳ Δοῦκαι προήρχοντο ἐκ Παφλαγονίας, ἥτοι ἐκ τῆς περιφερείας εἰς ἣν ἔδρων οἱ ραψωδοὶ οὗτοι, πρὸς δέ, καὶ ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης πληροφορίας καθ' ἣν Βασίλειός τις ἐκ Μακεδονίας, ἐμφανισθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐξολόθρευσιν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, ὡς ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, προσεῖλκυσε περὶ ἑαυτὸν πλῆθος ὀπαδῶν, κινήσας ἀνταρσίαν κατὰ τοῦ βασιλέως.

Ἡ μαρτυρία αὕτη εἶναι ἰδιαιτέρως ἀποδεικτικὴ περὶ ὅτι πράγματι θὰ εἶχε διαμορφωθῇ εἰς τὸν λαὸν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, τὴν Παφλαγονίαν, ἐπικὸς κύκλος τραγουδιῶν καὶ μυθικῶν διηγήσεων περὶ αὐτοῦ. Τὴν ὑπαρξιν τούτων, ἔχει παρατηρηθῇ ἤδη ὅτι προϋποθέτουν τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ βίου Βασιλείου τοῦ νέου (Migne, P.G. 109, στ. 657) «ὅταν οὗτος (ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας) εἰς πόλεμον ἐκπορεύηται, πῦρ ἐκ τῶν ὀπλῶν αὐτοῦ κατὰ στόμα ἡμῶν (δηλ. τῆς ἐχθροῦς) ἀπαντᾷ ὡσαύτως καὶ ἐκ τοῦ ἄσθματος τοῦ ἔπουν αὐτοῦ, καὶ καῖον ἡμᾶς ἔδαφίζει».<sup>1</sup>

## R E S U M E

# A propos des chansons acritiques d'Andronic et de Constantin Ducas. Une nouvelle variante de l'île de Naxos\*

par Georgios Strydiakakis

L'auteur traite dans cet article d'une chanson épique, qui a été enregistrée une seule fois dans l'île de Naxos en 1937 (voir le texte ci-dessus). Il suppose qu'elle appartient au cycle acritique et que les héros de cette chanson sont Andronic et Constantin, identifiés avec les célèbres généraux, du règne de Léon VI, Andronic Ducas et son fils Constantin, qui ont eu une destinée tragique entre les années 906-913.

Andronic tomba en disgrâce sous l'empereur Léon VI et fut forcé de s'enfuir avec sa famille à Bagdad, chez les Sarrasins, où il dut, obligé par ceux-ci, se convertir à l'islamisme.

Constantin, étant retourné à Constantinople, tenta de conquérir le trône après la mort de Léon VI et de son frère Alexandre (913) et fut tué en combattant.

<sup>1</sup> Πρὸς καὶ Στίλπ. Κυριακίδου, ἐνθ' ἀν., σελ. 640.

\* L'étude a été présentée au XIII<sup>e</sup> Congrès International d'études byzantines, Oxford, 5 - 10 septembre 1966.



A ces héros et surtout à Constantin, qui échoua dans sa tentative et sur lequel circulaient dans le peuple certaines prophéties qui prédisaient qu'il deviendrait un jour empereur, se rapportent, selon certains auteurs deux chansons conservées par le peuple jusqu'aujourd'hui : 1) La chanson du fils d'Andronic et 2) la chanson de Porphyris.

La chanson de l'île de Naxos, que l'auteur examine dans la présente étude, se rapporte par son sujet à la chanson du fils d'Andronic, c. à-d. Constantin Ducas, mais elle présente des différences si importantes avec les deux chansons précitées qu'elle doit être considérée selon lui comme une autre chanson, indépendante, provenant d'un archétype perdu.

Dans la chanson de Naxos, Constantin est présenté comme faisant partie du cortège du roi qui allait à la chasse. Le cortège rencontre un lion, que Constantin, sur ordre du Roi, poursuit et terrasse après s'être battu avec lui. Les gens du roi, jaloux, disent alors à ce dernier, que Constantin est destiné un jour monter sur le trône.

Le roi croit cette accusation et ordonne d'emprisonner Constantin dans une tour.

Le père de Constantin qui se trouve à Babylone remarque pendant son dîner que le vin qu'il devait boire est devenu trouble et interprète ce signe comme un présage signifiant, que son fils doit être en prison. Il court à Constantinople pour le libérer et menace même le roi pour son acte.

En examinant cette chanson on remarque qu'elle contient un esprit de révolte contre le roi. C'est pourquoi les vers 17 - 18, où les courtisans accusent Constantin devant le roi de s'apprêter à monter un jour sur le trône prennent une signification spéciale.

L'auteur croit que cet élément provient d'un archétype de la chanson, parce qu'il en constitue une partie organique. En outre la chanson est conforme aux prophéties populaires de cette époque, qui prédisaient l'évènement au trône de Constantin Ducas.

Il fait remarquer, que le témoignage d'Aréthas, métropolite de Césarée en Cappadoce d'Asie Mineure (ca 925), sur les rhapsodes qui chantaient en Paphlagonie les exploits des hommes célèbres de leur époque, devait se rapporter sûrement aux chansons de ces deux Ducas, qui étaient originaires de cette région et qu'il est très naturel que leur fin tragique ait ému le peuple de Paphlagonie.